

Izvestiia na Arheologhiceskiia Institut (Buletinul Institutului arheologic), XVIII, Sofia, 1952, 474 p.

Scrisorile tov. V. Cervenkov către acad. T. Pavlov și acad. Iv. Stranski și activitatea Institutului arheologic și a Muzeului din Sofia (p. 1—5). Se arată, pe scurt, transformările care au avut loc în activitatea arheologilor bulgari, începând de la 9 septembrie 1944. Institutul arheologic și Muzeul au fost incluse în componența Academiei de Științe, iar pentru cercetările de laborator și teren au fost alocate fonduri mari. În editorial se remarcă necesitatea trecerii de la descrierea formală a materialelor, la interpretarea lor istorică.

În cursul anului 1948 s-a ținut o consfătuire în care s-a discutat critic activitatea arheologică pînă la 9 septembrie 1944, iar în luna mai 1950 s-a ținut o altă consfătuire despre activitatea arheologică din anii 1948—1949. În timpul consfătuirii din anul 1950, s-a făcut constatarea că pe lângă succesele remarcabile dobîndite în ultimii ani, există totuși unele deficiențe destul de serioase.

În urma publicării scrisorilor tov. V. Cervenkov, s-au discutat în Consiliul Științific (lărgit) al Institutului și Muzeului, problemele activității arheologice din R.P. Bulgaria și s-au luat următoarele hotărîri:

1. Arheologii trebuie să participe mai activ la munca de construire a socialismului și la lupta împotriva apolitismului, obiectivismului și naționalismului.

2. Se cere ca lucrările Institutului arheologic să ajungă la un nivel ridicat și să nu mai întîrzie lucrările cu privire la periodizarea arheologiei bulgare și la culegerea materialelor pentru harta arheologică a țării.

3. Să se facă o legătură mai strînsă între conducerea celor două institute și cercetătorii științifici și personalul tehnic.

4. Institutul arheologic și Muzeul trebuie să întărească și să adîncească discutarea problemelor în colectiv și organizarea muncii.

5. Nu mai puțin importantă este cunoașterea experienței sovietice din domeniul arheologiei de teren și laborator. În acest sens discutarea lucrărilor de arheologie sovietică ce s-a început la Institut în anul 1950 nu a dus la rezultate remarcabile, din cauză că s-au făcut referate pur formale.

D. Decev: O triadă familială din religia Tracilor (p. 7—49 și 50—60).

Liuba Agnenova: « Încercare de reconstituire a două scuturi din Tracia » (p. 61—80 și 81). Autoarea, bazîndu-se pe forma unor plăci de argint descoperite în mormintele din tumulii situați în preajma localităților Rahmanli și Panaghiuriște și ajutîndu-se de diferite analogii oferite de reprezentările de arme de pe vasele grecești, reușește să precizeze și să reconstituie două scuturi.

Gorana Tonceva: « Contribuție la iconografia Marelui Zeu de la Odessos » (p. 83—90 și 91). În funcție de cîteva reprezentări ale acestei divinități, autoarea studiului

caută să dovedească diferitele asemănări ale cultului Marelui Zeu de la Odessos cu alte culte apropiate. De pildă, o statueta găsită în anul 1950 în orașul Stalin (Varna) reprezintă sincretismul dintre Cavalerul trac și Marele Zeu de la Odessos.

Iv. Gălăbov: « Contribuții la arheologia Apollonei (p. 93—117 și 118). Articolul se compune din două părți. În prima sint expuse problemele legate de o statuie descoperită pe teritoriul peninsulei Attia, în apropiere de Sozopol. În cea de a doua parte sint analizate o serie de materiale ceramice descoperite la Sozopol. Este vorba de o ceramică de import din Asia Mică și din Corint. Materialele datează din sec. VI î.e.n.

G. Gheorghiev și N. Anghelov: « Săpăturile din tellul de lângă Russe », efectuate în anii 1948—1949 (p. 119—190 și 191—194). Raport despre fructuoasele săpături de la Russe (Rusciuc). Așezarea este alcătuită dintr-un strat arheologic din epoca neolitică (cultura Gumelnița), altul de la sfârșitul epocii de bronz și începutul epocii de fier, precum și din resturile unui post de pază roman din sec. II—III e.n. În așezare au fost descoperite 36 morminte cu schelete în poziție chircită, culcate pe dreapta, orientate cu craniul la sud. Unele schelete păstrează urme de ocră roșu. Din păcate, lipsesc din această lucrare profilele săpăturilor.

Iv. Venedikov: « Sanctuarul de lângă satul Liliace (p. 195—213 și 214). În cuprinsul sanctuarului s-au găsit materiale ce datează începând din sec. IV î.e.n. Tot de acolo au fost scoase la iveală 20 plăci votive, întregi sau fragmentare. Pe una din ele este reprezentat Silvanus, iar pe celelalte, eroul trac. Se constată legătura și trecerea directă de la cultul eroului trac la cultul lui Silvanus.

Teofil Ivanov: « Săpăturile de la Nicopolis ad Istrum » efectuate în cursul anului 1945 (p. 215—239 și 240—241). Sint descrise resturile unui ansamblu arhitectural din preajma zidului de nord al orașului. S-au executat săpături în trei încăperi (A, B, C). Pe baza observațiilor făcute, este vorba foarte probabil de clădirea termelor din sec. III—IV.

Kr. Miiatev: « Cercetarea preliminară a grădiștii de la Kadikioi » (p. 243—257 și 257—258). În anul 1948 au fost făcute săpăturile ce au scos la iveală, în sectorul S, trei straturi de cultură: neolitic târziu, a doua epocă a fierului și construcții romane târzii. Turnul (notat cu sigla T), care făcea parte din limesul dunărean, a fost părăsit la sfârșitul sec. VI. În sectorul N s-au găsit temelii din piatră legate cu pământ și fragmente ceramice slave. Întărirea de pământ a grădiștii este posterioară sec. VI. Nu se confirmă vechea ipoteză cu privire la identificarea grădiștii de la Kadikioi cu « palatul lui Omurtag ». Grădiștea a fost locuită pînă în sec. X.

Sonia Gheorghieva: « Săpăturile din sectorul S de pe „Grădiștea de Sus“ de lângă satul Kadikioi » (p. 259—282 și 283). În sector s-au determinat mai multe straturi de cultură din neoliticul târziu, începutul epocii de bronz, a doua epocă a fierului și din epoca romană târzie. Fragmentele ceramice din fig. 237 credem că sint de tip Gumelnița C. Materialele de la începutul epocii bronzului sint de caracter Veselinovo. Pentru prima dată această cultură este documentată pe malul Dunării. Materialele din a doua epocă a fierului sint foarte apropiate ca formă de cele descoperite la nord de Dunăre (de exemplu la Piscul Crăsani) și, pe drept, autoarea studiului le atribuie geților. Resturile romane datează din sec. III—VI. Fotografii bine alese completează textul. Se resimte lipsa profilurilor.

St. Stancev: « Săpăturile din Sectorul N din Grădiștea de la Kadikioi » (p. 285—301 și 302—303). Săpăturile au dus la descoperirea unor construcții cu temelii de pietre legate cu pământ și cu pereții de birne acoperite cu lipitură de lut. S-a descoperit o cantitate apreciabilă de fragmente ceramice. Cea mai mare parte din articol se referă la ceramica de uz casnic. Grupa A din această categorie se aseamănă foarte mult cu olăria din vechile centre bulgare Pliska și Preslav și are elemente caracteristice olăriei slave. Vasele sint în formă de borcane cu fund drept, corpul arcuit, gît scurt, avînd buza îngroșată și răs-

frintă. Decorul e alcătuit din benzi de linii orizontale sau în val. Față de ceramica de la Pliska și Preslav, aceste vase au un aspect arhaic. Autorul este de părere că ele datează din sec. V. Ceramica smălțuită este pusă în categoria B și vădește asemănări cu olăria de același tip adunată din centrele menționate mai sus. A treia categorie ceramică, lucrată din pastă de culoare cenușie închisă, are decorul făcut prin lustruire și se aseamănă cu olăria culturii Saltovo-Maiak, din sudul U.R.S.S. Avînd în vedere că olăria de tip Saltovo-Maiak este în directă legătură cu cultura cîmpurilor funerare din vestul Ucrainei este necesară cunoașterea aprofundată a legăturilor dintre olăria de acest fel și ceramica tirzie tracică și cea provincială romană. Autorul este de părere că răspîndirea acestui tip de ceramică în nord-estul Bulgariei se datorește unei noi populații, care a apărut la sfîrșitul stăpînirii romane în regiunea Dunării de Jos și, în primul rînd, Bulgarilor. În continuare este analizată ceramica din grupa Γ strîns legată de olăria provincială romană și bizantină timpurie. Se prezintă semnele de olari, care sînt considerate ca fiind semne - tamga, supraviețuire din timpul relațiilor gentilice. Valul din sector a fost ridicat după distrugerea așezării romane din sectorul S. În funcție de aceste date așezarea din sectorul N s-a format în epoca în care au apărut în regiune și slavii (sec. V—VI). Sînt unele elemente care dovedesc că așezarea a dăinuit pînă la sfîrșitul primului țarat bulgar (sec. X—XI).

St. Stancev: « Biserica de lingă satul Vinița » (p. 305—328 și 329—330). Resturile unei biserici săpate în anul 1948. Ea este situată la 2 km de satul Vinița, la sud de Preslav. Complexul de ruine dezvelite dovedește că este vorba de clădirea propriu-zisă a bisericii și de două turnuri ridicate în preajma intrării. Pe tencuială s-au găsit mai mulți graffiti. Semne s-au observat și pe o serie de cărămizi. Prin diferite elemente de construcție biserica de la Vinița se aseamănă cu « biserica rotundă » de la Preslav și cu biserica de la Patleina. În funcție de analogii, autorul datează biserica de la Vinița pe la mijlocul secolului al X-lea. În secolele următoare ea a suferit adăogiri.

Informații arheologice p. 331—413; recenzii p. 414—454; bibliografie p. 455—466; abreviațiuni p. 467—468 și index p. 469—474, errata 475.

Eugen Comșa

Acad. A. I. TIUMENEV, K voprosu ob etnogeneze greceskogo naroda (*Asupra problemei etnogenezei poporului grec*). Partea a II-a. Urmele răspîndirii primordiale a triburilor grecești în dialectele timpului posterior și problema limbii inscripțiilor din epoca miceniană. « V.D.I. », 1954, nr. 4, p. 41—51.

În partea I-a acestui studiu, publicată în « V.D.I. », 1953, nr. 4, p. 19—46, Acad. A. I. Tiumenev a cercetat problema etnogenezei poporului grec, făcînd un aprofundat studiu comparativ al izvoarelor grecești referitoare la această problemă. Deoarece lucrarea a fost concepută ca un răspuns la studiile profesorului bulgar Vladimir Gheorghiev, care tratau aceeași problemă, partea I-a se ocupa pe larg de conținutul acestor lucrări¹.

Concluzia la care ajunsese Vl. Gheorghiev, bazîndu-se îndeosebi pe date lingvistice (partea I-a, p. 24), era că în Grecia anterioară sec. al XII-lea nu pătrunseseră încă triburile grecești. Savantul bulgar susținea că grecii, în micenianul recent, ocupau nordul Peninsulei Balcanice, de unde nu au coborît decît abia în sec. al XII-lea, ei fiind distrugătorii culturii miceniene. Ca atare, purtătorii acestei culturi, aheii, nu erau greci, ci o populație aparținînd triburilor răspîndite în bazinul estic mediteranean și în Asia Mică.

¹ « S.C.I.V. » V, 1954, nr. 3-4, p. 611,

Acad. Tiumentev se ridică hotărît împotriva acestei păreri, susținînd că problema nu poate fi rezolvată pe baza unor date lingvistice nesigure în interpretarea lor, ci numai în urma confruntării tuturor datelor puse la îndemînă de diferite ramuri ale științei moderne (partea I-a, p. 25—26). În 1953, acad. Tiumentev s-a ocupat de aspectul arheologic al problemei, cit și de cel filologic.

În partea a II-a a lucrării sale, acad. A. I. Tiumentev se ocupă de latura lingvistică a problemei; această parte conține o confruntare riguroasă a datelor oferite de cercetătorii dialectelor grecești cu cele ale tradiției antice.

Știința dialectelor grecești este relativ recentă, datînd aproximativ de o sută de ani. Ea a reușit însă să stabilească părțile distinctive și particularitățile care caracterizează fiecare dialect, făcînd în același timp și istoricul acestor dialecte. Datorită științei dialectelor eline, s-a putut urmări în mod riguros răspîndirea primordială a triburilor și totodată controla veracitatea puselor autorilor greci.

Pentru strîngerea materialului dialectal de care avea nevoie, acad. Tiumentev s-a folosit de lucrările consacrate ale lui Thumb, Bechtel și Buck.

Conform informației antice, aheii, care erau eolieni, s-au răspîndit în Laconia și Argolida, deci în sud-estul peninsulei Peloponesului. Triburile aheene în roirea lor s-au amestecat apoi atît cu populația din vest, probabil pelasgi, care populau Arcadia, cît și cu populația insulelor din est, Creta, Melos, Rhodos, Cipru, ajungînd pînă pe coastele Pamfiliei. O nouă roire a aheilor a avut loc în urma invaziei doriene. Cu acest prilej cea mai mare parte a lor au emigrat în Pamfilia și Creta.

Pînă la apariția lucrărilor prof. Gheorghiev, în care se afirmă că limba aheică era o limbă necunoscută, știința dialectelor grecești era de acord asupra faptului că, excepțînd unele deosebiri specifice, *dialectul arcado-cypriac este supraviețuitorul limbii aheilor*. Într-adevăr, așa după cum reiese dintr-o mărturie a lui Strabo, Arcadia, unde ajunseseră mulți fugari eolieni din Laconia și Argolida, păstra încă urme însemnate ale străvechului dialect aheic; aceste urme se reîntînesc în Cipru, insulă în care de asemenea eolienii-aheii au emigrat în masă. De aci și particularitățile așa-zisului dialect arcado-cypriac: conj. $\kappa\acute{\alpha}\varsigma = \kappa\alpha\iota$, prep. $\iota\nu = \acute{\epsilon}\nu$, $\pi\acute{\omicron}\varsigma = \pi\rho\acute{\omicron}\varsigma$, terminațiile verbale — $\tau\upsilon$, — $\nu\tau\upsilon = \tau\omicron$, — $\nu\tau\omicron$ etc.

O remarcă interesantă ce se poate face cu prilejul discuției asupra dialectului arcado-cypriac este aceea privitoare la apropierea stabilite între dialectele eolic și arcado-cypriac și anume: înlocuirea comună a lui θ prin υ , $\acute{\alpha}\pi\upsilon = \acute{\alpha}\pi\acute{\omicron}$, $\delta\nu\mu\alpha = \delta\nu\omicron\mu\alpha$; a lui α prin o , $\delta\nu = \acute{\alpha}\nu\acute{\alpha}$, $\delta\acute{\epsilon}\kappa\omicron\tau\omicron\varsigma = \delta\acute{\epsilon}\kappa\alpha\tau\omicron\varsigma$ și $\delta\nu\acute{\epsilon}\theta\eta\kappa\epsilon = \acute{\alpha}\ \acute{\epsilon}\theta.\kappa\epsilon$; forme ca $\pi\tau\acute{\omicron}\lambda\iota\varsigma$ și $\pi\tau\acute{\omicron}\lambda\epsilon\mu\omicron\varsigma$ în loc de $\pi\acute{\omicron}\lambda\iota\varsigma$ și $\pi\acute{\omicron}\lambda\epsilon\mu\omicron\varsigma$, verbe de tipul lui $\pi\omicron\iota\acute{\epsilon}\omega$, $\kappa\alpha\lambda\acute{\epsilon}\omega$, $\phi\iota\lambda\acute{\epsilon}\omega$ terminate în $\mu\iota$: $\pi\omicron\iota\acute{\epsilon}\mu\iota$, $\kappa\acute{\alpha}\lambda\lambda\mu\iota$, $\phi\iota\lambda\epsilon\mu\iota$ etc. Aceste apropieri, care nu se mai pot face cu nici un alt dialect, constituie o mărturie sigură a originii comune pentru dialectele eolic și arcado-cypriac.

Arcadia și Ciprul au putut păstra multe rămășițe ale limbii vorbite de populația străveche aheică, deoarece ambele regiuni, datorită poziției și configurației lor geografice au fost ceva mai puțin supuse procesului de dorizare ce a urmat. Urme ale dialectului predoric, adică eolo-aheic, s-au păstrat însă în tot Peloponesul. Astfel, în Laconia nu se spunea niciodată zeiței Artemis $\text{Ἄ}\text{-}\tau\epsilon\mu\iota\varsigma$, ci numai $\text{Ἄ}\text{-}\tau\epsilon\pi\alpha\mu\iota$. Numeroase urme ale acestui dialect se găsesc de asemenea în inscripții și în izvoare literare. Limba vorbită de hiloții ne este cu desăvîrșire necunoscută, dar nu este exclus ca ea să fi fost foarte apropiată de cea aheică, deosebindu-se de limba dorică a invadatorilor. Dialectele din Messenia, Argolida, și mai ales cel din Ahaia, au păstrat la rîndul lor numeroase elemente eolo-aheice,

Intocmai ca și limba veche vorbită în Melos, Theros, Creta, Coș, Rhodos și țărmlul Asiei Mici (Pamfilia).

Tradiția antică susține în fine că ionienii după ce au ocupat Attica s-au întors în nordul și nord-estul Peloponesului. Ce s-a întâmplat cu acești ionieni, dacă au fost alungați sau numai dorizați, nu se știe. Și urme ale prezenței lor se trădează, însă, în dialectele Peloponesului. După cum s-au putut stabili particularități comune exclusiv între dialectele arcado-cypric și eolic, tot astfel se pot stabili particularități comune numai între un dialect arcadic mai recent și dialectul ionic: inf. în — *vai*, față de cel eolic în — *μεναι*: *τιέναι*, eol. *τιθέμεναι*; particula *εν* pentru eol. *κέ*, *κά* etc.

Influențele eolo-aheice și ioniene în dialectele peloponesiene au fost posibile mai ales acolo unde dominația invadatorilor doriene nu s-a impus în forme politice bine încheiate, ca în ținutul Spartei, de pildă. Un proces similar se poate remarca și în Beoția și Tesalia, ținuturi unde peste dialectul local eolic s-au suprapus cel beoțian și tesalic. Din procesul de încrucișare care a avut loc aci în unele regiuni a învins dialectul eolic și în altele cele nord-vestice.

Tot Strabo remarcă de asemenea, când descrie răspîndirea triburilor grecești, că dorienii au fost vreme îndelungată izolați de celelalte triburi grecești. Această izolare este confirmată de anumite forme arhaice ale dialectului doric care îl apropie foarte mult de aspectul indoeuropean al limbii eline: $\alpha = \eta$; $\tau = \sigma$, exemplu $\tau\acute{o} = \sigma\acute{o}$, lat. tu; inf. în — *μεν* față de eol. — *μ'vai* și ion. — *vai*) terminațiile verbale — *τι* (pers. III sing.), lat.— t, — *μεε* (pers. I. plur.), lat. -mus, — *vai* (pers. III. plural), lat. -nt.

Acad. A. I. Tiunenev a întreprins o largă cercetare în direcțiile mai sus schițate privitor la răspîndirea predorică a triburilor eline. Această cercetare a corespuns așteptărilor sale. Tradiția greacă oferă anumite detalii care nu numai că nu sînt în contradicție cu rezultatele studiilor dialectale, ci dimpotrivă sînt pe deplin confirmate de acestea din urmă.

Deoarece, însă, ipoteza prof. Vl. Gheorghiev se sprijinea în deosebi pe încercările de descifrare a scrierii minoice, acad. A. I. Tiunenev, în încheierea studiului său, face o trecere în revistă a celor mai recente lucrări în acest domeniu.

Pînă nu de mult, documente foarte vechi, scrise pe tăblițe, într-o scriere necunoscută, care a căpătat denumirea de minoică, au fost găsite numai pe teritoriul Cretei. Pe continent, cu excepția cîtorva vase cu inscripții¹, astfel de tăblițe n-au fost găsite decît în 1939. Ele au fost descoperite la Pylos, în Messenia, cu ocazia săpăturilor arheologice la așa-zisul «Palat al lui Nestor». Tăblițele, aproximativ 6 la număr, constituiau o adevărată arhivă analogă documentelor cretane. La continuarea săpăturilor, în anii 1953 și 1954, au mai ieșit la iveală alte 300 de astfel de tăblițe concomitent cu descoperirea celor 38 tăblițe din așa-zisa «casă de comerț a uleiului de măsline» de la Mycenae.

După 50 de ani de la descoperirea tăblițelor cretane s-au făcut tot felul de încercări de descifrare a acestor inscripții, fără a se obține un rezultat concret. Cercetătorii se izbeau de două necunoscute: caracterele scrierii și limba în care erau scrise tăblițele. S-au propus 6 sisteme de descifrare și s-a ajuns totuși să se deosebească două sisteme de scriere: A și B. E probabil că ambele sisteme erau corespunzătoare uneia și aceleiași limbi. Tăblițele miceniene sînt scrise în scrierea liniară B. Unul din principalii cercetători ai acestei limbi necunoscute este savantul ceh I. Hrozny, decedat de curînd. Vladimir Gheorghiev se numără la rîndul său printre principalii cercetători în această direcție.

Încercările de descifrare ale lui Vl. Gheorghiev se bazează pe comparația scrierii minoice cu hieroglifele hittite, alfabetul fenician și silabarul cipric. Rezultatele acestor

¹ Provenind din Thebae, Orchomenos, Eleusis, Mycenae și Tiryns.

studii contravin însă în mod flagrant cu părerea lui Gheorghiev că purtătorii culturii greco-miceniene nu erau elini. Cu toată incertitudinea acestor rezultate, bazate pe simple asemănări convenționale, puținele cuvinte pe care Vl. Gheorghiev pretinde că le-a descifrat, se arată a fi grecești, atît ca sunet, cit și ca structură gramaticală. Pentru a nu-și infirma însă teoria, Vl. Gheorghiev emitea ipoteza că limba din aceste inscripții era o limbă preelenică, egeo-asiatică, înrudită cu hittita, liciana, lidiana și cariana, făcînd parte din grupul de limbi indo-europene din bazinul estic mediteranean. Ea trebuie să fi fost foarte apropiată de vechea greacă, de unde și asemănările izbitoare ce se pot stabili. În 1953, continuîndu-și lucrările în acest domeniu¹, profesorul bulgar se arăta tot mai convins de apropierea dintre cele două limbi, susținînd că în mod neîndoielnic limba greacă a avut ca substrat limba preelenică vorbită de populația din Pelopones, insule și Creta (pag. 14—15).

Principala problemă care se ridică însă astăzi în fața cercetătorilor moderni este aceea de a ști dacă limba continentului unde trăia populația miceniană era sau nu alta decît cea a Cretei, cu alte cuvinte, dacă una și aceeași scriere putea fi folosită în limbi diferite.

În anii 1953 și 1954 eforturile unite a cîtorva oameni de știință, cărora li se alătură și Vl. Gheorghiev, par să smulgă încetul cu încetul secretul scrierii B de pe continent. Părerile unanime concordă în a vedea un dialect grec în limba acestor documente, un dialect foarte apropiat de cel arcado-cypric. Acest lucru, întrevăzut de prof. Gheorghiev încă în 1953, pare astăzi să fie socotit drept o realitate. În 1953 Gheorghiev recunoștea că limba minoică sau dialectul ei peloponesian din Grecia, așa cum apare în inscripțiile de la Pylos, este apropiată de limba greacă. Astăzi se poate afirma cu și mai multă siguranță că scrierea B nu e altceva decît o adaptare la limba greacă a scrierii minoice (Chadwick și Ventrys), și se crede că a păstruns pe continent o dată cu dominația aheică în Creta (Dow).

În 1954 Gheorghiev a publicat ultima sa lucrare din ciclul studiilor închinat descifrării inscripțiilor, « Stadiul actual în interpretarea inscripțiilor creto-miceniene », apărută la Sofia. Cu acest prilej, Gheorghiev recunoștea formal că tăblițele din Pylos erau scrise în limba greacă. În acest caz, ipoteza sa cu privire la origina etnică a aheilor, străină de cea a grecilor, apare infirmată.

Studiile acad. A. I. Tiumentev, publicate consecutiv în 1953 și 1954, au adus un bogat material științific în legătură cu problema etnografiei poporului grec. Coroborînd date din domenii științifice deosebite, A. I. Tiumentev a demonstrat că se poate stabili o concordanță între ele și a înlesnit în acest fel o prețioasă cunoaștere asupra răspîndirii triburilor grecești și a migrațiilor din mif. II i.e.n.

A. Piatkowski

D. V. KUZOVKOV, Ob usloviah porodivșih razlicia v razvitii rabstva i ego naivșșee razvitie v anticinom mire. (*Despre condițiile care au dat naștere deosebirilor în dezvoltarea sclavagismului și dezvoltarea sa maximă în antichitate*). (Însemnările unui economist) « V.D.I. » nr. 1/1954, p. 108—119.

Pornind de la observația că « sclavagismul a cunoscut în dezvoltarea sa la diferite popoare deosebiri foarte mari », autorul își propune să cerceteze « care sînt factorii care au făcut ca sclavagismul în dezvoltare să cunoască deosebiri atît de profunde, ce anume a determinat dezvoltarea maximă a sclavagismului în lumea antică, dezvoltare necunoscută la alte țări și popoare ».

¹ Problemele limbii minoice, Sofia, 1953.

Dintr-un început ni se atrage atenția că acest studiu face parte din « însemnările unui economist », astfel că ne vom da seama de ce argumentarea sa se bazează exclusiv pe considerente economice.

Se remarcă extensiunea ce i s-a dat primului capitol al studiului: « Inegalitatea dezvoltării forțelor de producție în diferite țări în epoca sclavagismului; importanța lor deosebită pentru dezvoltarea sclavagismului ». În acest capitol autorul rezumă rezultatele la care au ajuns istoricii, fără să le analizeze mai în amănunțime. După constatarea că « în epoca pietrei și epoca metalelor, în fiecare perioadă cronologică între diferite țări au existat deosebiri foarte mari în ceea ce privește nivelul forțelor de producție », conchide că « același fenomen îl putem constata și în perioada în care a apărut și s-a dezvoltat sclavagismul ».

Am fi așteptat ca autorul să facă o analiză mai amplă asupra deosebirilor din nivelul forțelor de producție la « diferitele popoare » pentru a ne da o imagine clară și a ne ajuta să înțelegem de ce acestea « nu dispuneau în aceeași măsură de premisele fundamentale, necesare sclavagismului, în formele lui primitive, cu atât mai puțin sclavagismului dezvoltat ». Datorită lipsei unei argumentări ample, pare bruscă concluzia la care ajunge, anume că: « diferențele din nivelul forțelor de producție au avut o influență hotărâtoare asupra dezvoltării sclavagismului la diferite popoare, făcând ca deosebirile în nivelul de dezvoltare al acestor țări să fie inevitabil ». Cu atât mai mult se simte lipsa de documentare, cu cât autorul precizează că « concluzia de mai sus răspunde la întrebarea formulată la începutul articolului, referitoare la condițiile care au generat deosebirile profunde în gradul de dezvoltare a sclavagismului ». Primul capitol fiind sumar prezentat nu ne lasă o imagine clară nici în ceea ce privește ultimul punct atins, și anume în ce măsură « deosebirile în nivelul forțelor de producție au creat condiții care au influențat asupra izvoarelor sclaviei ».

Căutând să scoată în evidență influența deosebirilor de nivel al forțelor de producție asupra izvoarelor sclaviei, autorul examinează în continuare condițiile economice și extra economice obligatorii pentru existența sclavagismului. Astfel, în cel de-al doilea capitol analizează munca ieftină a sclavilor — condiție obligatorie a existenței sistemului sclavagist dezvoltat. Atenția autorului este reținută îndeosebi de analiza acestei teze, pe care o supune unei discuții amănunțite. Pe lângă studiile istoricilor, și de data aceasta se face legătura între munca sclavilor și produsul muncii lor — munca, insistându-se asupra laturii acesteia. Folosind operele clasicilor marxism-leninismului, autorul ne ajută să înțelegem de ce trebuie să privim problema din acest punct de vedere. Ținând seamă de faptul că societatea sclavagistă a apărut și a existat în condițiile producției de mărfuri, se caută existența legilor economice care acționau în condițiile producției de mărfuri ale societății sclavagiste. Astfel, legea valorii — care acționează în concordanță cu producția de mărfuri — datorită faptului că mijloacele de producție erau socializate, iar repartitia forțelor de producție se producea în mod spontan, în realitate acționează prin intermediul legii coercitive a concurenței. Datorită existenței acestor legi, producția de mărfuri sclavagiste a devenit dominantă și a pauperizat pe producătorii independenți, meseriași și țărani. creînd un avantaj economic hotărâtor stăpînitorilor de sclavi.

Cu toată productivitatea redusă a muncii sclavului — care nu avea nici un avantaj pentru a fi stimulat în vederea unei sporiri a productivității muncii — cu toate că posibilitățile specializării erau limitate — datorită faptului că aparținea unor triburi diferite, mortalitatea ridicată, fără familii cărora să le transmită tradițiile și deprinderile lor profesionale — spre deosebire de situația din rîndurile muncitorilor liberi — « totuși în pofida productivității reduse a muncii sclavilor, producția de mărfuri, bazată pe această muncă avea în mod vădit un avantaj în concurența de pe piață ». Avantajul e rezumat prin munca ieftină a sclavilor; iar componentele lui sînt: prelungirea la maximum a gradului de exploa-

tare a forței de muncă, reducerea sub nivel a minimumului de existență, cheltuielile de întreținere, și reducerea la minimum a cheltuielilor pentru reproducerea sclavilor, preferând cumpărarea lor ieftină de pe piață. În locul creșterii lor costisitoare acasă. «Avantajul muncii ieftine a sclavilor depășea într-o măsură atât de mare dezavantajele determinate de productivitatea redusă a acestei munci, încât stăpînii de sclavi — care aveau posibilitatea să exploateze munca lucrătorilor liber plătiți, care concureau cu sclavii și erau siliți să se situeze pe aceeași treaptă cu ei, preferau să exploateze munca puțin productivă și forțată a sclavilor».

Munca ieftină a sclavilor prezenta în anumite condiții un mare avantaj economic față de munca liberă plătită. Cu toate că stăpînul de sclavi, o dată cu cumpărarea sclavului, avansa fonduri egale cu întreaga valoare a acestuia, totuși această cheltuială era mult mai rentabilă decît dacă ar fi cumpărat forța de muncă liberă de pe piață. «Această condiție hotărîtoare nu a putut apărea decît atunci cînd societatea sclavagistă a dispus de resurse mari de sclavi, resurse care să furnizeze sclavi numeroși și ieftini».

Urmărind resursele de sclavi, autorul expune, în cel de-al treilea capitol, cum deosebiri în nivelul forțelor de producție au dat naștere la izvoare suplimentare de sclavi pentru societatea sclavagistă.

După o sumară prezentare a condițiilor create de războaiele locale din regiunile periferice, precum și de strămutarea sclavilor prizonieri de război din ținuturile înapoiate în regiuni mai dezvoltate, care mărea valoarea lor datorită productivității muncii, ajunge repede la concluzia că «țările mai dezvoltate erau totdeauna cumpărătoare și importatoare de sclavi, iar țările mai înapoiate erau furnizoarele lor». Datorită acestui fapt, regiunile importatoare se dezvoltă într-un ritm mai viu, ținînd seama că pe lângă sursa internă de sclavi, sursa externă era destul de abundentă, pe cînd în regiunile periferice, care furnizau sclavii, nu se foloseau aceste resurse interne.

Importanța originii străine a sclavilor în sistemul de constrîngere extraeconomică e analizată de autor în cel de-al patrulea capitol. «Sclavagismul era un sistem de exploatare, în care un rol important l-a jucat constrîngerea extraeconomică». Datorită muncii grele, sclavii căutau să scape de exploatare prin fugă și cu cît erau mai aproape de patrie, fuga era mai inevitabilă. Pentru preîntîmpinarea fugii, stăpînii de sclavi preferau ca în componența masei de sclavi să participe oameni din diferite neamuri, pentru a le reduce rezistența și a-i face să nu fie capabili de acțiuni comune.

«Sclavii formau o masă eterogenă, care nu era legată printr-o origine sau limbă comună și care în cazul unor evadări în masă nu aveau un țel comun». Paralel cu folosirea sclavilor în regiuni mai dezvoltate, autorul prezintă și situația din regiunile înapoiate, arătînd că în acestea din urmă masa de sclavi era greu de păzit, de exploatat excesiv, ceea ce determina un stimulente în plus pentru comerțul de sclavi. Prin acest comerț, sclavii căpătau o valoare mărită, datorită faptului că la productivitatea muncii se adăuga și valoarea sclavului exogen, transformîndu-se «în obiecte valoroase ale exploatării sclavagiste eficiente».

Particularitățile dezvoltării societății antice fac obiectul celui de-al cincilea și totodată ultimul capitol al studiului.

Transformarea sclaviei antice în modul de producție dominant e condiționată de doi factori. «În primul rînd, încă înainte de începutul perioadei propriu-zise antice în dezvoltarea sclaviei, forțele de producție ale acestor popoare au devenit apte pentru sclavia dezvoltată. În al doilea rînd, în afară de atingerea nivelului corespunzător al forțelor de producție, era existența unor izvoare bogate pentru reproducerea forței de muncă ieftine. Acțiunea comună a acestor doi factori de bază a dus la transformarea sclaviei care exista de mult, în sclavia de tip antic».

Dezvoltarea sclaviei fiind condiționată de nivelul forțelor de producție, trebuie să luăm în considerare întâi trecerea la epoca fierului, apoi marea colonizare greacă, iar în lumea romană, apariția unor surse extrem de bogate de sclavi, în urma războaielor de cucerire. O dată cu apariția resurselor externe ale sclavilor s-a eliminat sclavia internă pentru datorii, nemai fiind condițiile favorabile dezvoltării acesteia.

După o analiză amănunțită a diferiților factori, autorul conchide: « factorul principal care a determinat trecerea de la sclavia incipientă la o fază superioară a fost înălțurarea producătorilor independenți de producția sclavagistă, prin concurența încununată de succes a producției sclavagiste ».

Studiul acesta ne arată încă o dată cât de mult preocupă pe cercetătorii sovietici problema dezvoltării societății sclavagiste. Alături de istorici și filologi își dau contribuția și economiști, iar toate eforturile converg spre lămurirea problemei apariției și dezvoltării societății sclavagiste, cu aspecte atât de deosebite la diferitele popoare.

Erzspectatus Bujor